

kas i s.k. postmodernisk forskning. Däremot sker under "postmodernistisk" flagg en mycket välbehövlig begreppsdiskussion rörande exempelvis subjekt och identitet. Här har jag alltså en positivare inställning till vad postmodernismen kan medföra, bortsett från vad Meurling också säger, att den inneburit en "välgörande självprövning".

Birgitta Meurlings avhandling är förhållandevis djärv och nydanande och mycket ambitiös, såväl teoretiskt som metodologiskt. Jag har en skiljaktig mening rörande en del frågor, men mitt huvudintryck är att studien utgör ett mycket välkommet bidrag som utvecklar den bas av könsteori som nu börjar bli självklar inom den etnologiska disciplinen. Meurling uppvisar en imponerande förmåga att smälta och sammanföra en stor vetenskaplig diskussion i läsbar och intressant form. Detta gäller särskilt inledningskapitlet, men även i övriga kapitel där hon smidigt an knyter till annan vetenskaplig diskussion. Hennes avsikt att nå "bortom en statisk och uppspaltad förståelse av kön" utgör ett forskningsmål som vi definitivt kan enas om och där åtskilligt könsteoretiskt och etnologiskt arbete fortfarande återstår.

Britta Lundgren, Umeå

Fredrik Schoug: *Intima samhällsvisioner. Sporten mellan minimalism och gigantism.* Symposium, Stockholm/Stehag 1997. 200 s. English summary. ISBN 91-7139-351-X.

Fredrik Schoug har skrivit en doktorsavhandling i etnologi. Den blev rätt så bra. Dess namn är *Intima samhällsvisioner. Sporten mellan minimalism och gigantism* och innehåller aspekter som gör den till lite av en säriling i avhandlingarnas relativt uniforma gemenskap. Genremässigt placerar den sig till exempel på ett område som sällan tas i besittning av etnologer. *Intima samhällsvisioner* karakteriseras bäst som en essä. Det säger visserligen inte Schoug och det kan kanske tolkas som en säkerhetsåtgärd. Det är nog så, att essän är en smula missförstådd och sedd över axeln i svensk vetenskap; då essän inget annat är än ett kåseri med pretentioner, kan den ju heller inte vara platsen där tung vetenskap utspelar sig. Felaktigheten i denna uppfatt-

ning uppenbarar sig redan vid en kik i uppslagsboken. Essäisten skriver in sig i en krets i vilken flera av den västerländska vetenskapens allra största namn ingår. Essäns huvudsakliga ambition är att presentera ett välgrundat resonemang, som erbjuder ett perspektiv på det studerade. Det står läsaren fritt att förkasta eller acceptera resonemangets slutmål, men på dess interna logik och konsistens kan de allra strängaste formella krav ställas.

Intima samhällsvisioner handlar om sport och Schougs föresats tycks vara att anlägga ett perspektiv som avlockar sporten en del oväntade betydelser. Hans sätt att göra detta är ungefär lika ovanligt som hans val av genre. Perspektivet utgår nämligen från en enda idé. Denna är visserligen tillräckligt rymlig för att tillåta en ansenlig hermeneutisk rörlighet, men den är ändå ensam och i stort sett oemotsagd på denna för avhandlingens grundläggande nivå.

Idén är den som Richard Sennett presenterat i *The Fall of Public Man* från 1976. I takt med den borgerliga offentlighetens förfall (Schougs referens går här till Jürgen Habermas) har de västerländska samhällena genomgått en "inåtriktad" och intimiserande förändring. Offentliga angelägenheter relateras till personliga känslor i ett bräckligt subjekt, som måste skyddas mot den offentliga världens opersonlighet, alienation och kyla. Denna moderna disposition ligger till grund för vad Sennett kallar en "intimate vision of society" och som Schoug – ganska diskutabelt – översätter till "intima samhällsvisioner". I den mån offentligheten berör och engagerar människor, så är det för att dess opersonliga yta förmodas dölja en intim verklighet av autenticitet och sanning. Det som är eftersträfvansvärt i det moderna livet står inte att finna i den instrumentalitet, formalism, specialisering, disciplinering m.m. som är det offentliga livets signum, utan i de intimiserade livssammanhang som kan beskrivas med ord som närhet, identifikationstörst, småskalighet, överblickbarhet, beröring, helhet.

Av benämningar som dessa fogar Schoug samman en grafisk framställning av vad han kallar "intimitetens tankefigur". Den utgörs av femton uppräknade och fler underförstådda dikotomier, i vilka klasserna utesluter varandra genom närvaron respektive frånvaron av intimitet. De femton intima dikotomihalvorna är dessa: minimalism, privat, Gemeinschaft, backstage, gemen-

skap, småskalighet, informell, att vara sig själv, personlig, värme, närhet, djup, interiör, periferi, land. Intimitetens tankefigur rymmer med andra ord väldigt mycket, faktiskt mer än dessa femton dikotomier, som i många fall får sägas befinna sig ganska långt från varandra. Den innehåller nämligen också en normativ och politisk dimension, som Fredrik Schoug benämner "intimitet som politik" och preciserar enligt följande: "de binära oppositionerna rymmer därför en outtalad moralisk politik, där den ena polen (den intima, min anm.) förknippas med det goda medan den motsatta associeras med det onda". "Intimitet som politik betecknar därför en strävan efter att installera intimitetens principer i en värld där dessa tycks föra en ojämn kamp mot tomhet och brist på mening."

Det är ett spatiöst och välventilerat teoretiskt rum, som Schoug ritar upp. Man skulle kunna tänka sig att så mycket golvyta skulle vara möjlig att stycka upp för en mängd olika vetenskapliga aktiviteter av varierande subtilitetsgrad. Detta sker emellertid inte. Vad de inledande teoretiska övningarna i *Intima samhällsvisioner* resulterar i är en grovsorteringshall, där intimitet kan skiljas från icke-intimitet, och inte särskilt mycket mer.

Det är i denna hall som sporten förs in. Där har den knappast varit förut och läsaren inser snart att denna ovanliga inramning gör en rad intressanta iakttagelser och resonemang möjliga. Det Schoug ägnar sig åt i de kapitel som återstår, när inledning och teoriavsnitt klarats av, är just att plocka hem dessa poänger. Det gör han med elegant och språklig säkerhet.

I kapitlet "Intimitetens geografi" undersöker Schoug vad han kallar för "sportens kognitiva geografi" och denna visar sig ha en intimiserande grundton. Utgångspunkten är en läsning av moraliskt uppbyggliga idrottsnoveller i Rekord-Magasinet från 1940- och 50-talen. Dessa utspelar sig företrädesvis i agrara och semi-agrara svenska miljöer där vissa för den svenska sporten typiska goda dygder kan frodas och hålla sina motsatser stängna. Man håller ihop, är kamratlig, ställer upp för laget och tar avstånd från uttryck för egoism. Det gör man bland annat för att man är en vanlig, hygglig, okomplicerad pojke, eller någon gång flicka, vars vanlighet är ett uttryck för äkthet. Den överblickbara och begripliga värld som novellerna målar upp, harmonierar med en rad av intimitetens kriterier.

Analysen av Rekord-Magasinet noveller utgör en

plattform när Schoug arbetar sig fram mot samtiden genom att diskutera "själv"biografier (genren tycks utgöra en trygg inkomstkälla för spökskrivare) över stora män som Gunde Svan, Björn Borg, Glenn Hysén och Börje Salming och diverse sportjournalistiska arbeten. Av Schougs analys att döma, tycks det inte ha hänt så mycket sedan Rekord-Magasinet's dagar. Den vanlige, hygglige, okomplicerade, samarbetande killen försvarar utan besvär sin dominerande ställning i det sena 1900-talets sportliga språkvärld. Också hans sunda lantliga inramning står sig och av det skälet kan t.ex. Gunde Svan säkra fler intimitetspoäng än Björn Borg och hans i sammanhanget hopplösa Södertälje.

Hur är det därför ställt med sportens kognitiva geografi? Jo, den är omkastad, säger Schoug. Den kontinuerliga betoningen av den agrara periferin som den hyggliga vanlighetens hemort på jorden, kontrasteras lika kontinuerligt mot staden, som oftast utgör jordmån för dålig moral och dito karaktär. I sportens kognitiva geografi utgör därför periferin ett moraliskt centrum. Den präglas av ett "pastoralt tänkande" i vilket det lantliga representerar ett moraliskt vitalt "förr", som möjliggör en anti-modern kritik av ett urbant, modernt och dekadent "nu".

Denna perifera kultur lyfts ibland, framför allt i framgångens stund, upp på nationell nivå. Det är dennas förtjänst att det går bra för olika svenska landslag. Däremot beskylls den aldrig för landslagens tillkortakommanden. Problemet då är i stället att olika former för inautenticitet – kommersialisering, vetenskapliggörande, doping – överlagrat eller till och med förstört den sunda, perifera sportkulturen.

Just landslagen är viktiga i kapitlet "Rivalitet och familism", som behandlar sportens inne- och uteslutningar och dessa gränsdragnings medverkan vid det kontrastiva skapandet av en nationell identitet. Det svenska hockeylandslaget präglas av de intimitetens karaktäristika som läsaren lärt känna i det föregående kapitlet. Därtill präglas Tre kronor av "god lagmoral". Allt detta framträder tydligt när jämförelsen görs med "Röda armén", den sovjetiska/ryska "lagmaskinen" av vältrimmade hockeyrobotar. Förstått på detta sätt – som en demokratisk, anti-auktoritär familj – skapar Tre kronor förutsättningar för en solig och inlevelsefull förståelse av det abstrakta begreppet "Sverige".

Kapitlet "Heroismens omvandlingar" handlar om

hur sportslig berömmelse byggs upp och vårdas. Den skiljer sig från vissa andra former av berömmelse, rockvärldens till exempel. Som rockartist kan man vinna stjärnstatus genom att vara odräglig, uppkäftig och busig. Det är knappast möjligt i sportens hyggliga och vanliga värld. Där följer man aktuella regler och gör inte uppror mot dem.

Den sportsliga berömmelsen intimiseras genom en medial ambition att tränga in i hjältarnas känsloliv och avporträttera det: "Hur känns det?" är den vanliga journalistiska frågan efter genomförd sportprestation. Känslöyttringar på plan och vid målet fokuseras och tårar är medialt högvilt. Därvid blottläggs autenticitet och avvisas ytlighet. Det är en nyfiken tid vi lever i och nyfikenhet kräver hemligheter. Det moderna samhället tillhandahåller också sådana. Medialiseringen har förvisso inneburit en ökad grad av genomskinlighet, men det modernas rolldifferentiering på ett flertal särskilda arenor medför samtidigt att man endast lär känna sin nästa i ett, eller möjligen ett par, segment av hennes totala rollrepertoar. Resten är okänt och på detta okända kan en intim längtan efter autenticitet projiceras. Därför får sportidolerna finna sig i de hemma-hos-reportage och de andra former av spioneri, som också erbjuder sina köpare möjligheter till en fördjupning av känslan av nationell delaktighet.

I och med kapitlet "Excess i det offentliga" riktas uppmärksamheten mot den sportsliga intimitetens motpol. Överraskande nog anförts "gigantismen" (som i intimitetens tankefigur lanserats som ena parten i "underdikotomin" "minimalism-gigantism") – det som är mycket stort – den uppgiften. Den presenteras först i en diskussion av den "iscensatta offentlighet" som konstrueras just i syfte att världens uppmärksamhet ska riktas mot den. Det empiriska huvudexemplet är friidrotts-VM i Göteborg sommaren 1995, vid vilket Schoug bedrev fältarbete, och det används för att visa hur känslan av storslagenhet och märkvärdighet byggs upp, förstärks och så småningom börjar generera sig själv. Därefter – det sker i kapitlet "Kvantitet och kvalitet" – diskuteras gigantismens kvantitativa aspekter, som de kommer till uttryck på främst två områden: pengarnas/marknadens och vid mätningen av prestationer och resultat.

Så där kan man sammanfatta *Intima samhällsvisioner*. Man skulle förmodligen också kunna göra det på

en rad andra sätt. *Intima samhällsvisioner* är nämligen en bok vars mest tilltalande sida är en parad av fyndiga (och enstaka mindre fyndiga) infall och småanalyser. Den typen av böcker är den som far mest illa vid den avskalande process, som ett referat innebär. Varje försök att redovisa grundlinjen i en sådan bok får den att framstå som mycket fattigare än vad den är. Det är synd, men oundvikligt. Det finns inte så hemskt mycket mer att göra, än att bedyra att *Intima samhällsvisioner* är både intelligent, fantasifullt och roligt skriven. Detta utesluter inte att den innehåller en del problematiska sidor, och det hör väl till den samvetsgranne recensentens perversa plikter att uppehålla sig något vid dessa.

Boken präglas av en iver att nå fram till de roliga och fantasifulle analyserna och denna iver tycks stå i viss motsättning till den petighet som skapandet av ett rikt och nyanserat teoretiskt perspektiv förutsätter. Jag betvivlar inte ett ögonblick att det moderna präglas av intimitetssuktan och vem som helst som läser *Intima samhällsvisioner* inser att betoningen av denna är synnerligen analytiskt fruktbar. Men vad säger att sporten endast och enögt ska förstås från detta håll? (Om det nu är så att det är sport som ska förstås. Schoug är oklar på den punkten. Menar han att sporten bäst förstås i ett intimiseringsperspektiv eller handlar boken om intimisering med sport som illustrativt exempel? Varför har i så fall just sporten valts som exempel? Över huvud taget saknas en argumentation kring intimitetens och sportens relation till varandra och varför just denna är värd att uppmärksammas.) För att nöja sig med ett exempel: varför saknar *Intima samhällsvisioner* ett genusperspektiv? Från att i sin begynnelse ha varit en exklusivt manlig angelägenhet (var sporten intim vid denna stärkkrigade tid?) har den moderna sporten blivit tvåkönad. Hur har detta faktum påverkat intimiseringen? Ska sportens intimisering förstås som manlig och hur skiljer den sig i så fall från kvinnlig intimisering? Frågor liknande dessa skulle ha fördjupat analysen av såväl intimiteten, sporten som det moderna och uppmärksamheten på andra vanliga stickord som klass, ålder och kropp skulle förmodligen ha ökat djupet ytterligare.

Mot dessa synpunkter kan man ju alltid invända att de ligger utanför avhandlingens ambitioner. Här har ett val gjorts, som säger att intimisering ska relateras till sport, och det valet har recensenten att respektera. Om

man accepterar denna invändning, accepterar man också en teoretisk konstruktion som gör praktiskt taget alla aspekter av det moderna livet – åtminstone de oräkneligt många som mutas in av den intima tankefigurens minst femton dikotomier – till en fråga om "god" intimitet och "ond" icke-intimitet. Av teoretiska (och även andra) skäl vill man protestera mot detta.

Problemet med intimitetens tankefigur är att den är alltför totaliserande och alltför fattig på interna differentieringar. (Det är, inom parentes sagt, ett märkligt utfall av den "teoretiska promiskuitet" som författaren inledningsvis bifaller.) Jag är överens med Schoug om att intimiseringen utgör en form av svar på det modernas inslag av meningsförlust, kyla, tomhet, storskalighet, instrumentalitet m.m. Men det är också min uppfattning att den inte utgör det enda svaret. Thomas Ziehe – en av många med synpunkter i frågan – identifierar tre sätt att aktivt hantera det modernas ogästvänliga sidor. Den subjektiverande orienteringen ligger nära intimiseringen. Den utgörs av ett sökande efter närhet till skydd från det modernas kyla. Den ontologiserande respektive potentiellorienteringen sträcker sig efter visshet respektive intensitet, som en reaktion mot meningsförlusten respektive tomheten i det moderna. Som sådana har de, potentieringen förnämligast, nästan ingenting alls med intimitet att göra. Ziehes tredelade modell visar att det modernas kulturella problematik går att teoretisera mer nyanserat och dynamiskt än vad uppdelningen mellan intimt och icke-intimt tillåter.

En sådan övning skulle med all sannolikhet visa att de fasta kombinationerna god – intimitet och ond – icke-intimitet är alldeles för enkla och statiska, och att diskussion om "intimitet som politik" vilar på en ogenomtänkt grund. Möjligen kan detta bero på Schougs starka beroende av *The Fall of Public Man*, som skrevs vid en tid då den intimiserande kulturella tendensen var mycket starkare än idag. Idag har både forskare och vanligt folk upptäckt de positiva kvaliteter som icke-intimiteten rymmer. Dessa har på sätt och vis också personifierats: yuppien, finansvalpen och kulturförmedlaren har övertygande visat att man kan ha det väldigt bra i den icke-intima världen: i storstadens anonymitet, i aktiemarknadens spel med abstrakta värden och i den postmoderna leken med konsumtionskulturens tecken och symboler.

Till dessa personifikationer kan fogas en uppsjö av exempel på att intimitet långt ifrån alltid "förknippas med det goda" och dess motsats "associeras med det onda". Om det vore så, skulle sporten själv ligga kulturellt risigt till, för sportens kärna är en legering av intimitet och icke-intimitet. Sport är nämligen också ett ytterst specialiserat, operonligt, instrumentellt och formaliserat system, som inte bryr sig det minsta om autentiska och "hela" personligheters känslor. Sportsligt sett är det meningslöst att försöka upprätta en intim relation med tidtagaruret, träningsprogrammet och regelboken. Detta är också känt i sportens språkliga värld, som ju är bemängd med icke-intima visdomar: "bollen är rund", "domarn dömer", "det är bara att komma igen". Att Schoug koncentrerar sig på underdikotomin minimalism – gigantism på total bekostnad av denna grundläggande, från början inbyggda, motsättning, är gåtfullt.

En annan problematisk tendens i *Intima samhällsvisioner* är dess ovilja att undersöka sina egna politiska implikationer och konsekvenser. Där är den möjligen typisk för en stor del av dagens etnologi. Denna tendens är mest framträdande i kapitlet "Intimitetens geografi", där Schoug oproblematiskt sträcker ut 1940- och 1950-talens samt Rekord-Magasinet's agrara intimitet till våra dagar. Om tanken om denna kontinuitet är sann, rymmer den en ytterst sorglig politisk innebörd: det finns ingen plats för idrottare med invandrabakgrund i det intima, och därmed goda, talet om sport, och därför inte heller i sportens svenska nation. Det bodde nämligen aldrig någon Akra, Lucie eller Nsubuga i björkdungarnas röda stugor.

Det faktum att invandrare och invandrarättlingarna trots detta faktiskt får vara med i sportens Intimsverige, kan kanske förklaras på två sätt. Dels är det "sportens fält" som Schoug säger sig studera betydligt mera sammansatt än vad han föreställer sig, dels är det inte det agrara som är intimitetens geografiska konstant, utan det lokala. Åtminstone i vissa berättelser om sport går det utmärkt att intimisera och nationalisera såväl Rinkeby som invandrabakgrund.

Det finns alltså en hel del i *Intima samhällsvisioner* som kan göra läsaren fundersam. Det är helt i sin ordning, för god kulturessäistik bör mer än någonting annat ha som mål att producera just fundersamhet. Essän löser sällan några problem, men tvingar desto

oftare sina läsare att ordentligt tänka igenom det som nyss framstod som självklart. Med denna uppgift lyckas Schoug väl. Hans konsekventa intimitetslinje ställer mycket på huvudet och det är välgörande. Hans avhandling utträtar därutöver ett pionjärbete i åtminstone två avseenden. *Intima samhällsvisioner* anvisar en väg ut ur den lokalt fixerade etnologi, som, trots att den är full av förtjänster, har svårigheter att metodologiskt hantera den kultur som brukar benämnas "den postmoderna". Vägen heter mediaanalys och det området är det andra på vilket *Intima samhällsvisioner* är nyskapande. Där uppenbarar sig en ny och mycket angelägen etnologisk forskningsuppgift: frågan om hur det lokala och det mediala samverkar. Den kunde kanske Fredrik Schoug ta tag i, nu när han är FD? Han besitter i varje fall den kompetens, som uppgiften kräver – det har han bevisat med sin avhandling.

Magnus Berg, Umeå/Göteborg

Magnus Bergquist: *En utopi i verkligheten. Kolonirörelsen och det nya samhället*. Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige 21. English summary. Göteborg 1996. 323 s., ill. ISBN 91-85838-23-3.

Koloniträdgårdsstudier leder för många tankarna till 1960- och 70-talens längtan efter välintegrerade lokalsamhälleliga gemenskaper. Det var sådana etnologer då gärna lyfte fram som korrektiv till det komplexa och problemfyllda storsamhället. Med Magnus Bergquists avhandling – *En utopi i verkligheten. Kolonirörelsen och det nya samhället* – får koloniträdgårdarna nya betydelser då de skildras som experimentfält och innebördsrika metaforer för "det moderna projektet".

Liksom naturen ofta fått stå modell för samhällets ordning – för att förklara och legitimera – har koloniträdgården haft en roll både som en *modell av*, som komprimerar och konkretiserar abstrakta samhällsförhållanden, och som en *modell för*, som visar hur det goda samhället bör anordnas. De Geertziska begreppen används inte av avhandlingsförfattaren, men han hävdar att studiet av koloniinstitutionen kan ge ny kunskap om de visioner som påverkat och omformat svenskt vardagsliv från 1900-talets inledning och till våra da-

gar. *En utopi i verkligheten* handlar därmed också om maktanspråk och maktfördelning i en samhällsstruktur under förändring.

Nybyggarsamhälle eller trädgårdsstat

Avhandlingens uppläggning kom en aning oväntat för mig som opponent och recensent. Jag hade föreställt mig en studie som konkret (och kanske i mer idyllisk 70-talstappning) skildrade kolonisternas liv och odlar- mödor, arbete och samvaro. Men det är alltså inte kolonin som social miljö som granskas i *En utopi i verkligheten*. Istället finns här beskrivningar och analyser av "hur organisationen var uppbyggd, vilka strukturer och förståelseramar som styrde arbetsdelning, beslutsfattande, inflytande, legitimering av maktanspråk, olika typer av motstånd, dess former och innehåll" (s. 15).

Kolonirörelsen tolkas som en miljö där handgreppen prövades inför folkhemsbygget, med koloniträdgårdarna som modellsamhällen med utopins kvaliteter. På tidigare obrukade områden byggdes framtiden i miniatyr, laboratorier för experiment kring förhållandet mellan människa, samhälle och natur. Det var ny mark som bröts, med möjligheter för klassöverskridande samarbete där olika agenter för det moderna försökte bryta med det gamla. Här gällde t.ex. idén om fullvärdigt medborgarskap – en man, en röst – medan den kommunala rösträtten fram till 1920-talet var kopplad till beskattning/ekonomisk förmåga. Här skapades medborgarsamhällen där förhållandet mellan styrande och styrda definierades på ett nytt sätt.

Kolonierna bestod individen med resurser, men kan också ses som disciplineringsanläggningar. Det moderna projektet rymde känslan av att fritt kunna utforma sitt liv och sin identitet i en tid av social och geografisk mobilitet, där upplysta och jämlika medborgare hade lika chanser. Men moderniteten kan också ses fokusera på disciplinering och inordnande, där livet ska läggas tillräta, där det gäller att tukta det utlevande och skapa ordning, en trädgårdsstat där individuell handlingsfrihet beskärs med vetenskapligt skärpta sekatorer för att uniformera människomaterialet.

Kolonins dubbla väsen

Kolonirörelsen är svår att fånga och etikettera. Den sågs ibland som samhällsomstörtande av de borgerliga.